

STØLSLIVET VED TUSENÅRSSKIFTET

DOKUMENTASJON AV STØLSDRIFT I VALDRES VED TUSENÅRSSKIFTE

BJØRG SØNDROL SILBERG

Innhald

Innleiing	
Problemstilling.....	
Metode	
Orientering om feltarbeidet	
Erfaring frå feltarbeid	
Frå feltarbeid til tekst	
Feltarbeid som sanseleg erfaring	
Samarbeid med andre prosjekt.....	
Teoretiske perspektiv	
Kvinneperspektiv	
Presentasjon av informantar	
Stølskvardagen	
Ulike aktivitetar	
Stølsturisme	
Stølen som arbeidsplass og heim	
Dyras åtferd	
Tankar rundt støslivet	
Landskapet	
Viktige sider ved støslivet	
Framtidsutsikter	
Endringar over tid	
Prosjektet skal munne ut	
Formidling	
Oppsummering og refleksjon	

Spørjelige .....
.....

Muntlege kjelder .....
.....

Litteraturliste .....
.....

”Støslivet ved tusenårsskiftet”

Innleiing

Samtidsdokumentasjon er eit prosjekt sett i gang og støtta av Norsk museumsutvikling. NMU ynskjer å stimulerer til dokumentasjon og forskning av vår eigen samtid, vera reflektiv, stille spørsmål til eige forskning, rette blikket mot den som intervjuar. Eit overordna mål for samtidsdokumentasjonsprosjektet er å forstå korleis menneska tenkte og kva dei var opptekne av på eit gitt tidspunkt.

Som innleiing til samtidsdokumentasjonsprosjektet vil eg kort gjera greie for kvifor Valdres Folkemuseum valde å delta, samstundes gjera greie for prosjektet og målet med arbeidet.

Vårt bidrag er dokumentasjon av støslivet ved hundreårsskifte. I Valdres har stølsdrifta stått sterkt, truleg så lenge det har vore jordbruk her. Særleg aktuelt er dette som samtidsdokumentasjon fordi denne driftsforma har halde seg fram til i dag betre enn i andre distrikt. For fyrste gong på lenge er stølsdrifta på veg opp att.

Utgangspunktet for vår deltaking er at våren 1997 var stølshusa på ein støl i Valdres avertert til riving/flytting. Heimegarden var omdisponert og hadde mista stølsretten og stølshusa måtte difor fjernast. Det var lenge sidan sist det var flytta hus til museet og dette var eit så spesielt høve og fall så godt inn i planane at me måtte prøve å gripe sjansen.

Valdres Folkemuseum har alt fem stølshus frå før, men alle desse er frå det gamle støslivet, lenge før vårt hundreår. Husa det no var tale om var frå 1940-talet, og det var plass for dei ved sida av dei andre. Slik kunne dei til saman utgjere eit støslag slik det har vore vanleg i Valdres. Hausten 1998 kunne planane realiserast og husa vart flytta til museet og sette opp der, og den nye stølen kunne saman med dokumentasjonssenteret ved museet fungere som lokalitet for seinare, systematisk innsamling om stølsdrifta her til lands.

Tittelen på prosjektet er meint som ei påminning om tidsperspektivet ved stølsbruket og dei lange historiske linjer. Me møter stølsbruket som ei sjølvsgd kjensgjerning alt i lovene frå middelalderen, i Gulatingslova og i Magnus Lagabøtes landslov av 1274. Jordebøker og matrikkelverk viser at stølsbruket i Noreg var fullt utbygd tidleg på 1600-talet. Fleire set utbygginga av stølsbruket og plassering av stølane i samband med jakt og fiske. Andre peikar på alle spor me har etter jernvinna og at det var praktisk å kombinere stølsdrift og jernutvinning både for karar som produserte jernet og kvinnene som låg til støls. Då var dei ikkje åleine, og dei hadde betre vern mot udyr og farande fant (Hauge 1982). Ser vi på utviklinga av stølsdrifta var det om lag 50 000 stølar i drift i 1850, utviklinga har ført til ein reduksjon på omlag 1 600 i dag (Avisa Valdres 19.09.00).

Eit interessant spørsmål sett i eit historisk perspektiv er, om det moderne menneske kan vera oppteken av noko som er så gamalt? Det viser seg at svaret ja, støslivet i Valdres er på veg opp att seier statistikken. Men tala seier i utgangspunktet ingen ting om årsakene til oppgangen og kvifor me er opptekne av støslivet i vår moderne og mekaniserte tid.

Dei rette til å svare på dette må vera stølsbrukarane, eller rettare sagt dei som enno sit på stølen. Tek ein seg ein tur på stølen er majoriteten av budeiene er kvinner, noko som ikkje er

overraskande. Men kva får ei ung, moderne kvinne til å reise på stølen og kva er det som kjenneteiknar stølslivet i dag? Finn dei noko i stølskulturen som dei har sakna og ikkje kan skape heime på garden og treng me stølslivet i dag for å halde på noko som snart er borte?

For å få svar på desse spørsmåla har eg teke kontakt med kvinner som driv med stølsdrift og intervjuar dei både heime og på stølen. Dei er ganske tilfeldig plukka ut, men eg har lagt vekt på mest muleg geografisk spreiding slik at det kunne seiast å vera representativt for dalen. Prosjektet skal vera sluttført innan utgangen av året og dette har begrensa talet på informantar og besøk på stølen. Tida dei sit på stølen er kort og hektisk difor tillet ikkje tida til så mange besøk.

Sommaren 1999 vitja eg to stølar og avtala å koma att neste sommar. Undervegs kom to til med i prosjektet og desse vitja eg heime på garden under vinteren slik at eg samla fekk to samtaler/besøk med kvar. Dette er eit minimum for å kunne danne seg eit bilete og ha ei referanse. Andre sommaren vitja eg alle på stølen bortsett frå ei som måtte heim tidlegare pga jobb i skulen, men vi tok ei samtale heime på garden.

Målet med fleire besøk er å lage tidsbilete, studere korleis stølane blir drivne i dag, og om det skjer endringar. Slik kan eg få dokumentert stølskvardagen i dag, danne eit bilete av stølsdrifta og følgja med om det skjer endringar og i tilfelle, kva for endringar dette er, og om muleg finne ut kvifor desse endringane kjem nett på dette tidspunktet. Sett frå eit kvinneperspektiv er det interessant å sjå på kva følger dette får for kvinnene sin kvardag. Ynskje er å få dokumentert stølskvardagen i dag

Samla er målet å skape kunnskap om notida slik at framtida kan ha ei forståing av korleis det var. Me har alt gjort ei systematisk innsamling av tidlegare stølsdrift og vil no samle kunnskap om dagens drift.

Problemstilling

Korleis artar stølslivet seg ved tusenårsskifte?

Kvar står stølsbrukarane i dag og kva slags interesser knyter seg til stølsdrifta?

Kva er det som bind moderne kvinner til stølen i vår tid som er prega av at me kan velja av hjartans lyst? Har det med tilhøyr, identitet, kultur å gjera? (Utheim 2000:26)

Diskutere deira forståing av tilvære, kvardagslivet

Metode

Når me studerer fortida kan me ikkje møte den direkte, det einaste me har er spor, i studiet av notida møter me menneske som kan fortelje, og slik kan me undersøkje fenomen som føregår i dag. Eit slikt fenomen som me kanskje snart berre finn att i Valdres er stølsdrift.

Intervju og deltakande observasjon er to velkjende metodar når ein skal dokumentere. Målet med prosjektet er at dei som driv aktiv stølsdrift skal fortelje korleis det er i dag, kvifor dei har valt å vera på stølen, korleis dei ser på seg sjølve, og kva dei tenkjer om framtida for denne tradisjonsrike driftsforma. Det handlar om å gje eit bilete av ei tid, ein situasjon, forstå korleis folk handla og tenkte på eit gjeitt tidspunkt.

Målsetjinga med stølsbesøket blir ei generell beskriving av stølskvardagen og gjennom beskrivinga gje eit tidsbilete av arbeidsdagen til budeiene. Belyse kva moderne kvinner trur om ein gamal, men likevel levande tradisjon, og ikkje minst kva slags tankar dei har om framtida for stølsnæringa. Intervjuet er utforma som meir eller mindre uformelle samtalar der forskaren legg opp til uformelle samtalar, men om nødvendig presiseringar av enkelt tema.

Trekke ut og analysere hovudmoment som har betydning for kvinner som driv aktiv stølsdrift og kva dei meiner kan vera av betydning for framtida.

Bakgrunn/ Orientering om feltarbeidet

Som ei innleiing til rapport frå stølsbesøket vil eg gjera greia for feltarbeidet, førebuing og erfaring. Målet er å kunne forstå og beskrive stølslivet i dag. Som alt nemnd er ei gammal og tradisjonsrik utnytting av utmarka som har halde seg betre i Valdres enn mange andre stader.

I Tidsskrift for etnologi skriv Terje Planke at feltarbeid er en aktiv prosess der forskaren skaper sitt eige kjeldemateriale. Gjennom en slik måte å arbeide på kan en bli fristet til å "la veien bli til mens en går" (Planke 1999:54). Men Planke hevdar at dette kan vera ugunstig fordi at vi treng ei viss grad av motstand når vi arbeider med kildekaping. Han foreslår at problemstillingen må vera avgrensinga når ein arbeider seg inn i materialet. Feltarbeidsfasen består også av å tolke, og at ein stor del av den uformelle forståelsesprosessen foregår her. (Planke1999:55). Målet mitt er å få fram kvinnes virkelighetsoppfatning, deira liv og kultur.

Når ein skal la dei som driv aktiv drift fortelje si historie må ein ut på feltarbeid. Fordi dette var eit lite prosjekt avgrensa eg det til fire informantar. Eg valde å besøke dei både heime på garden og på stølen. Dette for å undersøke om dei snakka, hadde same haldningar til stølen og stølslivet når dei var heime eller oppfatninga var ulik. Dette kunne vera ei poeng å ta med når ein tek omsyn til nærheit og avstand til det ein vil undersøke og forske på.

Heime på garden la eg opp til ei samtale rundt stølslivet generelt, for å skaffe meg eit bilde av kvardagen der. Det skulle ikkje vera nokon detaljert framstilling, men det viktigast var å få fram deira oppfatning av stølslivet og korleis dei ser på si eige rolle innafor stølskulturen.

Under arbeidet med prosjektet har god planlegging og samarbeid med deltakarane vore eit viktig utgangspunkt. Den fyrste sommaren følgde eg budeia heile dagen i arbeidet. Under dagen sette vi oss ned og snakka om laust og fast og det som opptek ei moderne kvinne i dag. Mange trur kan hende at stølen er ein isolert plass der budeia og kyrne lever i isolasjon, men med dagens kommunikasjon og bra vegutbygging er dette ikkje reelt lengre.

Erfaring frå feltarbeid

Sommaren 1999 reiste eg på besøk til dei to fyrste informantar. Eg hadde orientert over telefon om hensiktet med besøket, målet for undersøkinga og samanhengen det skulle stå i. Meiniga var å følgje dei i arbeidet heile dagen, er med på dei ulike gjeremål og at me snakkar undervegs. Eg tek foto undervegs som ein del av dokumentasjonen saman med det skriftlege materialet eg planlegg .

På førehand hadde eg utforma ei enkel spørjeliste for å vera sikker på at eg skulle få med meg det vesentlegaste. Under dagen noterte eg ned stikkord slik at eg ikkje skulle missa viktig informasjon ved seinare nedskrivning og redigering av materialet.

.....litteratur

Feltarbeid som sanselig erfaring

lydar av dyra, bjøller, aggregat, vasking, bildur .....

Beskrivingar

Når informantane fortel om livet sitt er det ei kartlegging, ein dokumentasjon av faktiske forhold, men kven er det som skriv det ned og kvifor gjer ein det? NMU ynskjer å stimulerer til forskning på eiga tid, vera refleksiv, stille spørsmål til eige forskning, rette blikket mot den som intervjuar. Etnologane Ehn og Klein seier det slik: «att vara reflexiv är således att vara medviten om sin egen medvitenhet» (Ehn og Klein 1994). Det handlar om forskaren sitt medvett om eigen person i møtet med den andre, «informanten».

Ehn og Klein vil fram til at ein bør vera meir medveten om sitt eige subjektive nærvær i studiet av andre menneske. Dette er ein problematikk som fleire forskarar kjem inn på og folkloristen Bente Alver foreslår «å pusse brillene og forsøke å distansere seg fra det nære og kjente i studiet av notida» (Alver 1991).

I skriveprosessen skjer det noko med teksten, den må tolkast for å gje ei forståing og tolkinga er med på skape tydinga. For meg som forskar er det mitt ansvar å få fram meiningar,

Frå feltarbeid til tekst

Feltarbeid har ingen hensikt dersom det innsamla materialet ikkje skal brukast til noko (Utheim 2000:38). Hovudspørsmålet etter feltarbeid og utskrivning av samtalene er korleis materialet bør ordnast slik at det samsvarar med målsetjinga? Etter å ha grunna på dette, samstundes orientert meg om korleis andre har løyst problemet kom eg fram til at utgangspunktet må bli i problemstillinga. Gjennom feltarbeidet, observasjon gjort undervegs og intervju har eg skaffa meg kunnskap om budeiene sine erfaringar, materielle vilkår og virkelighetsoppfatningar. Desse er prega av å leva med og av dyr. Leva i pakt med og tilpasse seg naturen og dens skiftningar.

Dei spesielle betingelser dei lever under.

Gjennom deira forteljingar finn eg ein kollektiv identitet knytt til ..... og til tilværelsen på stølen knytt til eit godt og fritt liv der spesielt arbeidet med dyra og nærheit til naturen og kjennskap til naturfenomen blir framheva.

Parallelt med heile feltarbeidsprosessen foregår det tolkningsarbeid skriv Terje Planke (Planke 1999:40). Han peikar på at feltarbeidarens holdning undervegs i arbeidet har stor betydning for forskingsresultata og at denne holdningen påvirkes av feltarbeiderens kulturforståelse.

Samarbeid med andre prosjekt

Prosjektet ei vidareføring av dokumentasjonen som er gjort av «Tvingestølen», og tida frå rundt 1950 og opp til i dag. Når det gjeld samtidsdokumentasjon er planen å gjera systematisk innsamling helst kombinert med forskning om nyare stølsdrift i åra framover. Eit hovudpoeng er å la dette omfatte både kulturhistoriske og naturhistoriske sider ved støslivet. Svært mykje av det tradisjonelle snaufjellet i stølsområda i Noreg er avskoga av stølsdrifta og halde nede ved beiting. No er det i ferd med å gro att med kratt og skog fordi beitepresset og behovet for brensel har vorte mindre. Når me endrar bruken av utmarka er resultatet attgroing. Naturen svarar med å slette ut spora våre. Dette er eit argumentet for å koma i gang med innsamling og dokumentasjon slik at me kan bevare kunnskapen om korleis naturmiljø og fysiske samanhengar såg ut på eit gitt tidspunkt.

I samband med dette har Valdres folkemuseum innleia eit samarbeid med prosjekt «Levande stølar» der me skal kartleggje historisk beitepress i utmarka.

Dette kan setjast inn i eit større perspektiv der planen er å sjå på samspelet mellom natur og kultur innafør stølsnæringa, endringar og kva dei har ført til og fører til på sikt.

Teoretiske perspektiv

Når det gjeld teoretiske perspektiv vil eg legge vekt på korleis ein driv forskning på eige tid, kva slag metodar forskaren brukar for å skaffe kunnskap om notida og korleis dokumenterer ein dette. Intervju og deltakande observasjon er ingen ny metode, Eilert Sundt var ein av dei fyrste. Forskaren fangar inn med sansane, men kva med avstand eller nærleik til studieobjektet? Har dette noko å seie for korleis ein forstår og tolkar?

Tradisjonelt har arbeidet i musea dreia seg om innsamling av kunnskap om og formidling av fortidas kultur.

NMU ynskjer å stimulerer til forskning på eiga tid, vera reflektiv, stille spørsmål til eige forskning, rette blikket mot den som intervjuar. Refleksivitet – forskande aktivitet- sjå på måten me beskriv på – kvifor legg eg vekt på desse perspektiva ?

Kva er det eg som intervjuar er interessert i når det gjeld støslivet ?

Dei svenske etnologane Billy Ehn og Barbro Klein seier det slik: «att vara reflexiv är således att vara medviten om sin egen medvitenhet» (Ehn og Klein 1994). Det handlar om forskaren sitt medvett om eigen person i møtet med den andre, i mitt materiale budeiene.

Ehn og Klein vil fram til at ein bør vera meir medveten om sitt eige subjektive nærvær i studiet av andre menneske. Dette er ein problematikk som fleire forskarar kjem inn på og folkloristen Bente Alver foreslår «å pusse brillene og forsøke å distansere seg fra det nære og kjente i studiet av notida» (Alver 1991).

Eit anna perspektiv er om innsamling av stølskultur er det nostalgi, blir følgja at me driv med nostalgisk formidling ? Kan oppblomstringa av støslivet sjåast i lys av ”kvardagslivet sin betydning”

Kan eg legge eit kjønnspektiv på prosjektet og sjå på dagens budeier som nomader i nuet ?

Kan eg trekke ut ein notidig situasjon på stølen – og sjå det i lys av det historiske?

Det er ulike interesser knytt til stølslivet/stølsbruket – er dette interessant som tema og kva med ressursbruk?

Kva med lydane av aggregat, bjølla, spann skramling. Korleis kan stølen plasserast i dag ? Kan det vera interessant å ta utgangspunkt i notida/familien og følgja menneske og dyr bakover i tid ? Her ser eg ein samanheng til det andre prosjektet som er nemnt, ”historisk beitepress” og kva med lokalt engasjement?

Når det gjeld dokumentasjon og innsamling er det nærliggjande å referere til Anne Moestue, konservator ved Norsk etnologisk granskning (NEG) sitt innlegg (Moestue 2000:17). Der slår ho fast at hovudansvaret til NEG i dag er å dokumentere vår samtid og nære fortid. Der opperer ho med to ideal, *den objektive dokumentasjonens ideal* og *den reflekterende dokumentasjonens ideal*.

Den fyrste arbeider med objektiv dokumentasjon av virkeligheten, skal bringe fram ein objektiv, sann, dokumenterbar kunnskap. reissane for ein slik dokumentasjon ligg i den oppfatninga at kulturen er objektivt dokumenterbar, lausreve frå kva det enkelte individ måtte ha av oppfatningar om eller vurderingar av kulturelle forhold. Styrande for denne metoden var ”redningstanken” som mellom ann var avgjerande for etableringa og arbeidet i musea den fyrste tida. Den *ideelle oppteignelse* vart ein oppteignelse der objektive fakta dominerte og den personlege vurdering var fråverande.

Den reflekterende dokumentasjonens ideal svarar til eit forskingsideal som ynskjer å beskrive og forklare, det hermeneutiske forskningsideal som strevar mot å forstå gjennom å fortolke. Denne forståelsesforma forutset at ein i fortolkinga av enkeltheter må gå ut frå ein viss forhåndsforståelse av helheten der detaljene høyrer heime. Det hermeneutiske idealet vektlegg det enkelte menneskes subjektive og personlege oppfatning. her søkes ei subjektiv sanning. Her spør ein ikkje etter ”kva folk gjorde” men ”kva dei faktisk gjer” eller om ”deira oppfatning” av fenomen. Fokus er flytta frå det ålmengyldige til det individuelle. Sagt på ein annan måte ”kulturen har flytta inn i medvetande, i människans huvud” (Lilja 1996, Moestue 2000:18). Ynsket er å gå inn i dagens kulturelle mangfold – å sjå for å kunne forstå. Kulturen er ein prosess som menneska sjølv påverkar, difor er det viktig å vera bevist både sin eigen og informantens si rolle, både i det kjeldeskapande og i den generelle kulturskapande prosessen.

Kva med mi forståing (**hermeneutikk**) – kva byggjer min forståelse på ? er det snakk om fleire lag som må avdekkast – forforståelse – fortolking – skape ny innsikt - ny forståelse om fenomenet ?

Kvinneperspektiv

Hovudmålet med prosjektet er å dokumentere stølslivet i dag, og gjennom dokumentasjon skape ny kunnskap om stølskulturen. Kunnskapen kan tene som reiskap for vidare forståing og eit delmål er å synleggjera kvinnenes bidrag og andel i stølsdrifta.

Slik kan kvinners liv stå i sentrum og kvinners mangfold bli synleggjort

Kvar plasserer /posisjonerer kvinnene seg i dag - kvar vil dei sjølve stå?

PRESENTASJON AV INFORMANTANE OG STØLANE

Materialet er samla inn frå fire stølar Fjellstølen i Sør Aurdal, Kvitehaugen i Vestre Slidre, Sleipestølen i Vang og Hødnstølen i Øystre Slidre, alle har vore i drift langt bakover i tid. To av kvinnene er fødte på garden og tok over for ein del år sidan. Dei har òg vore på stølen som born. Den tredje kvinna har gifta seg med gardbrukaren er fødd og oppvaksen i Oslo, ho hadde ingen erfaring frå stølsdrift tidlegare, men syntest det var naturleg at ho reiste på stølen då ho kom til gards. Den fjerde kvinna er utdanna agronom og saman med mannen som også er agronom har kjøpt garden dei bur på. Alle driv mjølkeproduksjon, tre driv med kyr og den fjerde har geiter. Alle har ungdyr i tillegg.

Mykje av jordbruket er framleis prega av at familiebruket er den viktigaste driftsforma der mannen og kona på garden har kvar sine oppgåver, unntaket er Randi som driv åleine, men ho har lagt opp arbeidsdagen slik at ho rekk å vera både heime og på stølen. Alderen på kvinnene varierer frå byrjinga av 40 åra til litt over 50, tre har born i alderen 1 ½ - 20 år.

Presentasjon av kvar informant, stølen og støslaget

Ingrid Arneng på Hødnstølen oppmed Bitihødn driv med produksjon av geitemjølke. Sommaren 99 hadde ho 79 vaksne og 19 killingar, denne sommaren 77 vaksne og 17 killingar. Det er 12. sommaren på stølen. Ingrid har straum og innlagt vatn i fjøset, moderne mjølkeanlegg med tank, innreiinga er godt tilpassa mjølkeprosessen. Rundt fjøset er det stølsjorde og på framsida er det laga gjerda slik at geitene kan slepp inn når dei kjem frå beite. Ingrid har ein god hjelpar i Kaisa, ein border collie som er dressert til å samle geitene når dei skal inn.

På støslaget er det to til som driv med geiter, samla tal blir ca 300 geiter på beite. Til saman er det fem som driv stølsdrift her, to har kyr og den siste driv kombinasjon med kyr og geit. Terrenget rundt Hødnstølen er velegna for geit. Det er bratt, ingen skog og ein ser godt kvar dyra går i landskapet. Eg vitja Ingrid vitja på stølen to år på rad, 10. august i 99 og 17. august i 2000.

Iren Remmen har støl på Sleipestølen ca 950 m o h og ca 16 kilometer frå bygda. Ho er fødd og oppvaksen i Oslo, men har budd i Vang dei siste 20 åra. Ho har arbeidet sitt i skuleverket difor blir flyttinga heim styrd av skulestart. Ho og mannen tok over garden i 1991, før den tid hadde ho vore på stølen i korte periodar saman med svigermora. Iren er den einaste som driv aktiv stølsdrift her, dei andre bruker sela som hytter og er her berre i ferien. Tidlegare var det fire til på støslaget. Dei driv med mjølkeproduksjon og har 9 kyr og 5 ungdyr med på stølen og nokre ungdyr går att heime. Ho understrekar at det er viktig at kvigene som skal bli påsett lærer seg å følge kyrne. Ho har mjølkerom og aggregat som driv mjølkemaskina. I år måtte dei utsetje fløtinga fordi dei bygde på fjøset for å få nok båsar til alle kyrne. Mjølkerommet vart gjort om og ”dei fekk rydda” som Iren uttrykkjer det.

Randi Hagen på Fjellstølen ca 900 m o h og 5 kilometer frå garden. Området er delt inn i nordre og søndre Fjellstølen, til den sistnemnde er det om lag ei mil. Ho driv åleine, har noko

hjelp om sommaren t.d. med rundballar. Garden tok ho over etter foreldra for ein del år sidan. Som dei andre driv ho med mjølkeproduksjon, har 6 mjølkekyr, 2 kviger og 3 kalvar. I alt var det 19 stølar på Fjellstølen og desse var delt inn i seks seterlag. Av desse hugsar Randi 10 frå sin barndom, men dei fleste la ned på 80-talet. I dag er ho den einaste som driv aktiv stølsdrift. Til samanlikning er det rundt 20 som driv mjølkeproduksjon i bygda, fire av desse har heimebeite, nokon let av kyrne, men ingen driv stølsdrift. Randi har aggregat og moderne fjøs med mjølkerom.

Marit G. Lome stølar på Kvitehaugen ca 850 m o h og 27 kilometer frå garden. Tidlegare var det 7 stølar her, no er ho den einaste, dei andre har slutta av årsaker som alderdom eller sjukdom. Marit har med seg 12 mjølkekyr og 4 ungdyr, men fleire av dei som har lagt ned stølen slepper uksar på beite her. Marit tok over garden for 13 år sidan, har drive med noko hjelp frå foreldra, no driv ho saman med mannen.

På stølen har dei denne sommaren har dei 15 mjølkekyr, dei er snille kyr, men Marit gjev uttrykk for at på grunn av den regnfulle sommaren har soppen alt byrja koma.

Fløtartid

Om våren

Det er mange faktorar som avgjer når dei fløt på stølen.

Marit til dømes fortel at stølsfløtinga finn stad rundt 10. juli, det er arbeidet heime og veret utover våren som bestemmer datoen. Med dei store variasjonane me har når det gjeld stølar og stølsområde i Valdres, er det naturleg at både bufar og bufardagen er ulik i dei ymse bygder. Fordi avstanden mellom garden og stølen er nesten tre mil (27 km.) køyrer dei dyra, dette har dei gjort så lenge informanten hugsar. Ein fordel med den lange avstanden er at då reiser dei ikkje heim så ofte. Garden har heimstøl på Eggeåsen med sel og fjøs, den har ikkje vore i bruk på mange år, men det er godt beite og dei slår graset der.

Randi fløt på stølen rundt fyrste juli, informanten likar å koma dit tidleg. Ho går med kyrne og kalvane slik dei alltid har gjort. Dette er ein praktisk måte når ikkje vegen er lang. På stølen har dei ikkje elektrisitet, men aggregat, dette er praktisk, men medfører mykje venting. Ho har spannmaskin og mjølka blir henta tre gonger i veka. Kyrne står i fjøset om natta. Mjølkeleveringa starta sist på 60-talet. Tidlegare selde dei mjølk til hyttefolk, andre selde til hotellet. Enkelte som har liten mjølkekvote kan levere rømme.

Iren fløt på stølen i juli, i år flytte dei 11 juli som er ei veke tidlegare enn vanleg. Dei går med kyrne fordi det er ein fin tur og har alltid gjort det. I dag er det ungane som går, ikkje fordi dei må, men dei vil det sjølve. Når dei var yngre gjekk dei saman med bestefaren. Då fortalde han alltid i frå eldre tid, dette er noko som dei hugsar godt.

Heim

Randi fløt heim rundt 11-12 september. Då har kyrne slutta å mjølke og ho har dei på vollen. På denne tid driv ho med utearbeid t. d. vedhogst.

Marit fortel at 5. september er flyttardagen heim, i 1999 fløtte dei 9. september.

Iren fløt heim rundt 24-25 august fordi då blir reinen driven hit, det blir sett opp gjerde og dette avgrensar beiteområda for kyrne. Dette er eit godt døme på korleis beite blir utnytta av fleire ulike næringsveggar. Vang kommune har store fjellvidder, mykje av Jotunheimen ligg innafør grensene og området har tradisjonelt vore brukt til jakt og fiske.

Ingrid fløtte heim 12. september i 1999 og

STØLSKVARDAGEN

Valet av driftsform på garden legg premissar for korleis stølen skal drivast og arbeidskrafta heime avgjer kven som skal ta seg av stølsdrifta. Tradisjonelt har det vore kona eller ei av dei andre kvinnene, materialet viser at slik er det framleis. Talet på folk på garden varierer noko, men på eit bruk er det to generasjonar og på dei tre andre bur det tre generasjonar på garden. Deltakinga frå den eldste generasjonen varierer, men fellesnemnar er at generasjon nummer to eig og driv garden og har gjort det i dei siste 10 til tjue år.

Eg vill fyrst setja fokus på stølskvardagen, korleis den artar seg for informantane og sidan gå nærare inn på det spesielle for kvar brukar, setja fokus på det budeiene meiner er viktig.

Når ein har dyr som mjølkar er starten på dagen ganske lik. To av brukar har dyra på båsen om natta og to har dei ute på nattbeite.

Ingrid står opp kl. 06.00 kvar morgon, då går ho rett i fjøset. Geitene går ute om natta, men dei står anten og ventar på henne eller kjem. Når det lir mot haust kjem dei gjerne seinare. Geitene blir slepp inn i fjøset, der det er laga fleire «sluser». Ingrid slepp inn 12 geiter om gongen. Dei får kraftfôr morgon og kveld ca. 300 g/døgn. Mjølkinga tek mellom 1 1/2 - 2 timar. Etter på vaskar Ingrid opp mjølkemaskina og tek seg frukost. Sidan går ho ut att i fjøset og pyntar, strør med sagflis som ho får frå eit sagbruk.

Ettermiddagsstellet tek til rundt kl. 16 då er geitene vanlegvis komne frå beite. Det er viktig å starte når dei kjem for det har hendt, fortel ho at dersom dei har venta for lenge så har dei gått att og sjølv om ho har prøvd å snu dei så har ho ikkje klart det. Då blir dei gåande til neste mjølking, dei får mjølkespreng, jura blir harde og vanskelege å få mjølka. Av geitene får ho ca. 1 1/2 liter/døgn. Etter mjølkinga slepper ho geitene ut att, då går dei oppover i retning Bitihorn. Om morgonen går dei i motsett lei. Som oftast kjem geitene heim av seg sjølv, men det hender og at ho må gå etter dei.

Når ein driv med mjølkeproduksjon er reinsemd ein viktig del av arbeidet. Før Ingrid set på mjølkemaskina, mjølkar ho nokre dråpar frå kvar geit ned i ein kopp, dette for å kontrollere at mjølka har rett farge. Etter mjølkinga er det reingjering av alt mjølkestell og maskinar. Tankbilen hentar mjølka tre gonger for veka, måndag, onsdag og fredag. Ho treng ikkje vera til stades når han kjem ved 09.30 tida men er ho det, går ho alltid ut og hjelper til.

Irene startar dagen ved 6-1/2 7 – tida. Ho har som oftast høyrte kyrbjølla fleire gonger under natta. Dei deltek i prosjektet «Levande stølar» som oppmodar til nattbeite for å utnytte utmarka betre. Tredje året på rad går kyrne ute om natta. I blant ligg dei rundt selet, men som oftast må *Irene* hente dei. Kyrne blir sett inn på båsen og mjølka. Utover sommaren minkar mjølka i dei. Dei får mjøl på båsen og har dei vore ekstra snille får dei salt. Ho ser alltid etter kvar dei går når ho slepper dei ut att. Kyrne vel ulike retningar etter som det er morgon eller kveld. På stølen er det mjølkemaskin og aggregat, det må gå til mjølka har vorte avkjøla. Etter mjølkinga går ho inn og tek seg ein kopp kaffi. Så er det pynting av fjøset, dette er fort gjort når kyrne ikkje står inne heile natta.

Randi reiser heim og bort kvar dag fordi ho er åleine med gardsdrifta, ho overnattar på stølen og går i fjøset mellom klokka 7 og 1/2 8. Kyrne står inne om natta fordi ho meiner det hadde vore problematisk å få dagen til å fungere dersom ho måtte leite etter dei om morgonen for å få mjølka dei. Etter morgostellet reiser ho heim.

Ei dag i slutten av juli fekk underteikna vera med *Randi*. Ho stod alt klar med bilen når eg svingar opp til garden. Mora har ringt heim og fortalt at nokre av kyrne og kalvane var på veg til stølen og då må ho skunde seg på stølen for å sleppe dei inn. Det hender i blant at blir dei ikkje slepte inn med ein gong så går dei att. *Randi* forklarar at mora er frå Hadeland og var ikkje van med stølsdrift før ho gifta seg på garden. Sjølv om ho ikkje er budeie lenger trivst ho så godt på stølen, at ho bur der heile sommaren, ho er der av gamal ”vane” som informanten uttrykkjer det. Ho deltek ikkje i det tradisjonelle stølsarbeidet, men etter at mobiltelefonen vart ”allemannseige” ringer ho heim til *Randi* når kyrne er på veg mot stølen. Dette er ei god hjelp for *Randi*. Vegen på stølen er fin så dei fem kilometerane går fort. Snart ser me stølshusa og kyrne som held stø kurs mot stølen. Men alle kjem ikkje, dette er *Randi* van med. Ho fortel at kalvane og kvigene ofte er ivrige etter å koma att, men noko skjer når dei har fått fyrste kalven. Kvart år håpar ho på å få til eit godt ”bjøllekyremne”, men så langt har ho ikkje lykkast.

Så fort kyrne er bundne på båsen får dei mjøl og kalvane får ”mjølkeblende”. Dette likar dei svært godt. Så er det mjølking og *Randi* understrekar fleire gonger på lik linje med dei andre budeiene eg har besøkt kor viktig hygienen er når ein handsamar mjølk. Fleire gonger kvar sommar blir det take prøver av både mjølka og vatnet. *Randi* vaskar jura på kyrne grundig og brukar ei fille til kvar kyr. For ein som berre er på besøk verkar kyrne godt fornøyde, *Randi* strøyer båsane med sagflis og snart etter legg kyrne seg ned for å kvile.

I mjølkerommet reingjer *Randi* alt mjølkeutstyret. På veggene heng store og små kostar, lange og runde i gilde fargar og fleire slag reingjeringsmiddel med ulike farge på emballasjen står på ei hylle. *Randi* har aggregat i eit rom ved sidan av fjøsdøra, men ho synes det bråkar unødvendig mykje. For at mjølka på tanken skal få den rette temperaturen må det stå på langt utover kvelden. Det siste *Randi* gjer før ho stenger fjøsdøra er å gå rundt til alle dyra, klappe og godsnakke med dei. Dette er ein gamal skikk som budeiene alltid gjorde og som fleire seier: ”ein må snakke med dyra slik ein snakkar med menneska”.

Etterpå går me inn i selet og får oss kveldsmat. Arbeidsdagen til *Randi* er over og det byrjar å bli mørkt. For ei kvinne som driv åleine blir det mange arbeidstimar, men *Randi* bestemte seg tidleg i livet for at ho ville driva garden vidare etter foreldra. Ho gjekk landbruksskule og tok over garden når ho var midt i tjuetåra. Ho overnattar på stølen og tek fjøsstellet om morgonen før ho reiser heim til garden.

Heilårsvegen har den fordel at ho kan reise på stølen når ho vil heile året. Informanten er glad i å gå på ski og går dagleg på tur, om vinteren køyrer ho opp på stølen og går på ski. Om våren driv ho med gjerding. Ho har bygd nytt fjøs og seterbu på den eine stølen.

Marit går i fjøset rundt kl. 7, mjølkar og pyntar fjøset, ho lokkar kyrne på beite fordi dette er noko ho synes er hyggeleg, men fleira har sagt til henne at det treng ho ikkje gjera for dei går av seg sjølve. Marit likar seg godt på stølen, synes framleis det er ferie, men i fjor var det fyrste gongen ho ikkje var på stølen fordi borna var små. Dei søkte etter leiebudeie og fekk svar frå ei i Hardanger. Henne var dei godt nøgde med og Marit tok ein tur på stølen på besøk.

I vinter avtala eg med Marit at det hadde vore fint med eit møte på stølen til sommaren. På dette tidspunktet visste ho ikkje korleis det vart til sommaren fordi ho har tvillingar på 1 ½ år og fordi ho har gamalt sel er det lite praktisk tilrettelagt for så små ungar. Tida ho må vera i fjøset og mjølke er den vanskelegaste særleg kveldsstellet, ho har ingen stad i fjøset der ungane kan vera. Dette vil ho løyse til eit anna år, kanskje stenge av ein liten krok til dei.

Andre aktivitetar på stølen

På oppmoding frå «Levande stølar» har Iren laga kvitost for fyrste gong, men er ikkje nøgd med resultatet. Ei årsak er at ho ikkje har eigna lagringsplass, ein annan er at ho kan/har fått for lite informasjon om korleis ein lagar ost. Produksjon av ost ser ho på som eit muleg alternativ dersom mjølkebilen skulle slutte å gå.

Fisking

Fisking er ein del av kvardagen. Dei set ut garn i vatnet rett bortanfor stølen, som er privat. Dei får som regel 2-3 fisk kvar gong. Under sommaren blir det mykje fisk til middag, men noko tek dei òg vare på og legg ned som rakfisk. Dette tek svigermor seg av slik som ho alltid har gjort. I den samanheng fortel Iren at folket på garden har kvar sine arbeidsoppgåver. Dette trur ho er lurt fordi då slepp dei å konkurrere med kvarandre og dei unngår konkurranse generasjonane mellom, kvar har sine arbeids- og ansvarsområder.

Turar

Når tida er inne går dei på molteplukking. Elles går dei mykje på tur fordi dei likar det. Iren har tre aktive barn, dei to eldste går på idrettslinja på vidaregåande. Dei har med seg kajakk, dei sykklar, spelar fotball og joggar. Dette er vel eit godt prov på kor velegna naturen og landskapet på stølen er for ulike aktivitetar.

Når bæra er moden brukar Ingrid dagen til bærplukking. Ho er glad i å gå på tur i naturen.

Stølsturisme

Randi driv med mjølkeproduksjon, det hender at folk kjem innom fjøset, ho synes det er best med ungar, men dei blir fort leitte fortel ho og legg ho til ”dei vaksne synes det luktar vondt”.

Iren fortel at dei har mykje besøk om sommaren, kjendtfolk og mange som kjem innom av vane. Mykje av dagen går med til å ta seg av desse.

Ingrid er den einast av informantane som driv med organisert stølsturisme som attåttnæring. Men alle kjenner nok til gjestfriheite som har råda på stølane i alle år. Ho tek mot turistar 3 gonger i veka. Prosjektet «Levande Stølar» tok initiativet og turistkontoret på Beitostølen var kopla inn og tek seg av det praktiske med bestilling og betaling. Dette synes Ingrid er ei veldig fin ordning og samarbeidet med turistkontoret fungerer godt. Turistkontoret ringer henne på dagen og gir beskjed om kor mange som kjem, slik at ho kan legge alt til rette. Besøket varar ein 2-3 timar. Ho har ope frå klokka 15.30. Når turistane kjem blir dei tekne i mot ute på tunet. Så tek ho dei med inn der ho byr på heimelaga kurv fleire slag, laga av m.a geitekjøtt, heimebaka flatbrød, rømme, kaffi og saft. Under måltidet fortel ho om stølsdrifta, dagleglivet på stølen, korleis ho driv og om geitene. Ho får mange spørsmål undervegs, ho kunne nok halde på lenge, men geitene ventar ute. Ingrid fortel tidlegare på dagen at ho var veldig nervøs fyrste gongene ho skulle ha besøk.

Denne dagen kom to besteforeldre som har hytte i Øystre Slidre og som ville vise 3 barnebarn stølsdrift. Dei andre var 3 utviklingshemma frå Oslo på ferie i Valdres med 5 leiarar. Ingrid har sett eit tak på rundt 15, men ho har og hatt ei gruppe på 120 stykkjer. Då er det godt at ein har god plass ute og at veret er fint.

Ingrid slepper geitene inn og fortel om kva som skal skje. Turistane blir invitert inn i fjøset og får kvar sin kopp til å mjølke i og smake på produktet. Barna er forsiktige til å begynne med, men tør opp ganske fort som barn brukar. Barn og dyr er ein fin kombinasjon, desse tre kjem frå Vestfold og Stavanger og er ikkje vane med dyr frå før. Geitene tek i mot all klapp og kos dei kan få, Kaisa og Lillebror (hundane til Ingrid) får sin del. Dei vaksne er like ivrige som borna. Ingrid er veldig engasjert og flink, tek seg god tid. På slike dagar tek nok mjølkinga nærare 3 timar og etter på har Ingrid all reingjering og rydding. Mannen hennar kjem med ved til nabostølen så han hjelper til på slutten. Turistane reiser etter kvart, men fyrst må dei skrive i ei bok som Ingrid har. Dette er fin måte å sjå kven som har vore på vitjing og korleis opphaldet har vore.

Ingrid har same avtale med turistkontoret på Beitostølen som året før. Det er tredje året ho har dette tilbodet. Initiativet kom frå Bondelaget og ”Levande stølar” hjalp henne i gang. Saker måtte klarerast med myndigheiter og næringsmiddeltilsynet i samband med at ho serverer gjestene mat. Heimelaga mat set folk stor pris på. I fjor leverte ho rapport som avslutning og er no heilt sjølvstendig. I utgangspunktet var ynsket at fleire skulle tenne på ideen, men så langt er Ingrid den einaste. Dette meinar ho er ein terskel som for enkelte kan vera vanskeleg å koma over.

Tysdag og fredag tek ho mot turistar, men har også opna for laurdagar etter ynskje frå spesielt interesserte. Ein buss med ca 20 personar kom denne sommaren elles er det enkeltturistar og majoriteten er barnefamiliar. Ingrid er godt nøgd med måten ho har valt å drive på og har eit overskot som ho er tilfreds med. Besøket har auka frå i fjor, men det er lite besøk når veret er fint.

Rekneskap og statistikk over besøkande. Pr 11.08. har ho teke i mot:

Vaksne	73
Born over fire år	31
Born under fire år	10

Overskot: 10 340 + 2 890 frå sal av spekepølse

Den fyrste som møter turistane er Kaisa, gjetarhunden som elsker klapp og kos. Geitene er like kjæle og flokkar seg rundt borna og dei er heller ikkje store slik som t.d. kyr er. Ingrid meiner òg at Kaisa er med på å skape "ro" i geiteflokket, samstundes er ho til stor hjelp. Geiter likar ikkje regn difor søkjer dei under "tak", Ingrid let dei få koma inn på jordet og liggja under fjøset. Ho innrømmer at ho kanskje er litt for "snill" mot geitene.

Ingrid synes det er interessant med all tilbakemeldinga frå turistane. Mange undrar seg over at ho berre kan sleppe dyra ut på beite utan at dei er gjerda inn, at dei kan gå lause. Andre forstår ikkje at dei finn tilbake av seg sjølve. Gjestebok som alle skriv helsing i er ei fin rettesnor på korleis turistane opplever tilbodet hennar. Ingrid har rekna ut at det går med om lag 3 ½ time til turistane, men så kjem all forberedelse i tillegg.

Organisering i foreiningar

Ingrid er organisert i foreininga Norsk Seterkultur som arbeider med å fremja interesse og kunnskap omkring norsk seterkultur. Ho er andre varamedlem til styre og argumentet for å delta er at ho ynskjer å styrke organisasjonen. Kritikken mot organisasjonen er at ho synes dei set for lite fokus på den tradisjonelle stølsdrifta.

Anna arbeid

Ingrid driv med vedlikehald t.d. måling, ser over gjerde o.l. Heime dyrkar ho graslauk, denne tek ho med seg på stølen og klypper opp og turkar. Den sel ho til eit firma i Lom i Gudbrandsdalen.

Arbeidsplass og heim

Marit

Stølshuset er gammalt, fløtt ein gong, kledd utvendig i 1960. Elles har dei ikkje bygd nytt i hennar tid. I løpet av sommaren reiser dei heim berre nokre få gonger. Informanten hugsar frå barndommen at dette alltid var litt spesielt, husa var så anleis enn heime. Der var glasa så store og husa hadde så store og lyse rom.

På ein stakk i selet står årstalet 1828, Marit veit ikkje om selet er så gammalt, men tidlegare hadde dei støl på Soleikro på Syndin, men stølen vart flytt til Kvitehaugen sannsynlegvis fordi dei andre naboane i Lomisgrenda hadde støl her. Fiske har og vore attraktivt for bøndene her.

Stølshuset er gammalt, fløtt ein gong, kledd utvendig i 1960. Elles har dei ikkje bygd nytt i hennar tid. I løpet av sommaren reiser dei heim berre nokre få gonger. Informanten hugsar frå barndommen at dette alltid var litt spesielt, husa var så anleis enn heime. Der var glasa så store og husa hadde så store og lyse rom.

Randi:

For nokre år sidan fløtte dei stølen lenger ned på ein haug. Hovudårsaka var at det vart bygd vegar på båe sider av husa, slik vart det veldig uroleg syntest både Randi og foreldra. Dei nye

husa er moderne og praktiske. Det einaste Randi ynskjer seg er elektrisitet. Dette blir ho forresten mint på kvar kveld når hyttenaboar lenger opp i lia tenner dei elektriske lampene sine. Som alt nemnt er fjøset moderne med mjølke-rom der tanken står og varmt og kaldt vatn i kranene.

Iren:

Selet er bygd rundt 1960, det er stort og har mange soverom. Dei har ikkje elektrisk straum, men vedkomfyr og propan. Etter reguleringa har elva som renn ved sida endra karakter. Om våren når det er mykje vatn renn det langsmed selet, også inn i kjellaren. Dette fører til at det blir fuktig og råte inne i selet. Dei har gjort fleire forsøk på å reparere, men det hjelper ikkje. Dei kunne tenkje seg å byggje nytt, men ei ny lov gjev ikkje stølseigarar lov til å ha meir enn eit stølshus. Dette fortalde Iren meg fyrste summaren,

Ingrid:

Ho synes nok at selet er lite når det kjem mange turistar på besøk, men dei må ta det slik som det er. Fordi Ingrid har innlagt elektrisitet har ho både lys og kjøleskåp. Dette lettar arbeidet.

Dyras åtferd

Iren fortel at kyrne endrar åtferd når dei kjem på stølen, dei viser meir omsorg for kvarandre. Ein kveld hadde ein kalv frå ein annan flokk blanda seg med desse, ei av kyrne fylgde han på veg heim.

I år har dei med seg 9 mjølkekyr og 5 ungdyr, nokre har dei att heime. Det er viktig at dei kvigene som skal bli påsett som kyr lærer seg å følge kyrne. Iren har bytta bjøllekyr og ho som har mista bjølla har begynt å spenne, dette meiner Iren er fordi ho er sint.

Iren er oppteken av dyra si åtferd og ho meiner at ein blir betre kjent med kyrne om sommaren når dei blir sleppte ut. Kjenner ein dyra og korleis dei reagerer betrar dette samarbeidet, og ein kan behandle dei på ein måte som dyra forstår og aksepterer.

Stølen ligg 950 m o h med ope landskap difor er det heller ikkje så vanskeleg å følja med kvar dyra går, men kjem ein dit det er lunt endrar landskapet seg og blir frodig. Nytt av året på stølen er neverlur. Fyrste dagen lydde dei ikkje og kom seint. Svigermor var nok ganske skeptisk til dette, men neste dag gjekk Iren ut og bles og då reagerte nokre av dei og byrja koma. Iren meiner at ho har noko å hente dersom ho lærer seg til å lokke på ein måte som dyra forstår. Året før fortalde Iren at ho som oftast måtte gå etter dei, men utover denne sommaren har dei vorte snillare. Men Iren legg til at då misser ho mange fine turar, men dette er nok ein liten detalj som let seg løye på andre måtar.

Rund fyrste august skjer det noko med mjølka har Iren observert. Meiner at beite blir redusert. Det er høgt til fjells og vêrhardt. Dei må køyre på med kraftfôr og rundballar. På sikt er dette sjølvsagt ikkje god økonomi. Iren har observert at i ei stor NRF – kyr held mjølka seg likevel godt samanlikna med Trønderfe. Dette blir følgt opp av forskarar i samarbeid med prosjekt ”Levande stølar”. Målet her er å drive økonomisk, utnytte utmarksbeite utan å måtte bruke store mengder kraftfôr.

Randi synes ikkje ho har snille kyr, på slutten av sommaren må ho ofte gå etter dei. Stort sett veit ho kvar ho skal gå, samstundes kan ho spørje andre i nabolaget t. d. hyttefolk om dei har sett kvar dei har gått. Ho slår setervollen og køyrer foret heim, dette er viktig nødvendig for at ho skal ha nok mat til dyra gjennom vinteren.

I år har Ingrid med seg 77 vaksne geiter, 17 killingar. Av desse er tre killingar vorte borte, ein er "berre" vekk, ein vart sjuk og døydde og ein drukna i elva. Den siste vart funnen att lenger nede.

Når me fyrst er inne på tema dyr og særleg dyra si åtferd blir både Ingrid og underteikna ivrige, dette er noko som interesserar. Ingrid er ein vaken observatør når det gjeld geitenes væremåte. Dei er utprega flokkdyr og veldig sosiale. Ein måte å få flokken til å gå ut på beite er å lage uro innad i flokken. Dette er betre enn å prøve å jage dei.

Familien Arneng aler opp geitene sjølve. Utvelginga går føre seg i fleire omgangar, det er ikkje lett å sjå kven som vil tilfredstille kravet som god mjølkeprodusent og reproduktive. Men alle hodyr er ei sjanse. Bukkane forar dei opp til ei vekt på 8-10 kilo, dette tilsvarar ei slaktevekt på om lag 4 kilo. Helle slakteri er mottakar, enkelte dyr tek dei i retur og noko av kjøtet går til spekepølse, noko blir selt og resten et dei sjølve. Dei forar fram om lag tjue dyr, desse er avkom etter bukkane i bukkingen som dei er med i.

Tankar dei har rundt støslivet

Marit Informanten har alltid vore på stølen, var med mor si som liten og frå ho var 15 år tok ho over på stølen. På den tid hadde dei 10 mjølkekyr samt ungdyr, hadde mjølkemaskin og spann. Dette var "ferien" hennar, då kunne ho rå seg sjølv og ha veninner på besøk. Ho forklarar det med at når ein bur på gard og går "oppi" foreldra kvar dag er det godt å få eit rom for seg sjølv. Desse åra ser ho tilbake på som dei beste åra i livet sitt, det var det "frie livet".

Informanten hugsar at på den tid då alle sat på stølen var det viktig å få dyra ut tidleg om morgonen. I Strø og Kvitehaugen hadde dei kaffi kl. 13.00 ein gong i veka. Dette vart det sjølvsagt slutt med når dei andre slutta å vera på stølen.

Støslivet har vorte urolegare, det er mindre folk og mindre dyr i området. Tidlegare hugsar informanten at dei selde mykje mjølk til hyttefolk.

På noverande tidspunkt har dei ikkje heilt best korleis dei vil ordne seg til sommaren. Marit ser på det å vera på stølen med borna som noko fint og verdifullt, noko som ho sjølv har gode minner om. Ho legg dessutan til at hyttefolka likar dyra. Mannen hennar er ikkje frå gard, han er frå eit anna distrikt der dei slutta med stølsdrift lenge før hans tid. Han synes det er arbeidsamt med stølen. Her skin det gjennom at bakgrunn og oppvekst kanskje har mykje å seie for haldninga til eit levande stølsbruk. Han trekkjer fram alle nye investeringar som stølen krev mellom anna ny gjødselkjellar og alle myndigheitskrav som kjem.

Når dei skulle avgjera om dei skulle fløta på stølen eller ikkje denne sommaren så vart det mest teke ut frå at dei følte at det er viktig å følge tradisjonen. Dei har nok beite for dyra heime, i tillegg forpaktar dei ein gard i nærleiken der det er fjøs slik slepp dei jage kyrne til og frå. Dei løyste det på same måte i år som i fjor ved å leie leiebudeie og ho dei hadde i fjor ville koma att i år også. Dette vart ei fullgod løysing, men no skal Marit vera der nokre dagar

fordi budeia skulle fortsette skulegangen sin. Når Marit var yngre og gjekk på skule kom mora og var den siste tida før dei flytte heim. Dette året flytte dei den 14. juli. og har planlagt å fløta heim 24. august.

Måten Randi organiserer arbeidsdagen og livet sitt på blir ein livsstil og Randi kan ikkje tenkje seg noko anna liv. Støl utan mjølkekyr er ikkje støl hevdar ho. Heilt frå ho var lita jente dreia livet seg om tida på stølen. Her hadde ho dokkestova og mange naboungar å leike med. Nedanfor stølen rann elva og som vanleg leika ungane her. Heime var det mindre ungar og ikkje så mykje å finne på, slik vart stølstida ståande i ei særstilling alt tidleg i livet til Randi.

Var med mor på stølen då ho var lita, informanten er einebarn difor måtte ho vera med faren heime på garden då ho vart stor nok. Seier sjølv at ho *må* vera på ”setern” om sommaren. Dei har drive stølsdrift på garden utan opphald så langt bakover i tid som ho har kjennskap til.

Informanten gjev uttrykk for at stølslivet er det ”beste”, ho er van med det, det annleis frå livet på garden resten av året. På stølen er det roleg og godt, men det var betre før og særleg det sosiale. Når ho fortel om livet tidlegare hugsar ho at dei alltid har gått på tur, før var det ”nyttetur” no går ho på tur fordi ho likar det. Det er lystbetont og triveleg. Rundt seterbue er det fint terreng og ho kjenner mange, dei er naboar både heime og her, mange har hatt hytte her over lang tid.

Marit fortel at mora hennar ikkje var frå gard og i motsetning til den andre vart ho aldri heilt fortrolig med stølslivet, ho var kanskje heller glad når dottera ville overta, slik at ho kunne vera heime på sommaren.

Iren fortel at ho er på stølen fordi ungane likar seg så godt her. Ho har tre ungar i alderen 13-18 år, to jenter og ein gut (1999). Rundt garden har dei nok hamne difor må dei ikkje vera på stølen av den grunn. Ho trivst godt på stølen og reiser helst ikkje heim på dagtid.

Iren undrar seg over andre sine haldningar. Ho meiner det har skjedd ei endring dei siste åra. Ikkje berre hos tilreisande, men også hos bygdafolket som ikkje driv aktiv stølsdrift lengre. Desse nye haldningane er skremmande, folk likar t d ikkje lenger at dyra går ute og driter. Det er berre ein gamal mann som ser sette som ein naturleg del. Folk forstår ikkje kor viktig det er at dei sit på stølen, at dei er der rett og slett. Familien Remmen kan ikkje tenkja seg noko alternativ til stølsdrift. Selet dei no bur i er fuktig og rote, og har tilhøyrt svigerforeldra som også likar seg godt på stølen, men tidene har endra seg og det er ikkje like greit å vera fleire generasjonar under same tak. I fleire år har Iren og mannen planlagt nytt sel, men dei ville ikkje byggje nytt, dei er så heldige at dei har fått kjøpt eit gamalt laftesel frå 1881, dette skal dei setja opp.

Dette er 12. sommaren Ingrid er på stølen med geiter. Når ein har geiter ”må” ein på stølen hevdar Ingrid. Det er ein del av drifta på garden og ikkje minst ho trivst på stølen.

Arneng driv støl fordi det er nødvendig for drifta og stølstillaget dei får kjem godt med. Ingrid meiner det er ca. kr. 12 000 i året no. Den kulturelle sida har spelar og ei rolle, men er ikkje den viktigaste. Arneng har to døtre på 18 og ei på 14 år. Båe likar seg på stølen og hjelper til. Den eldste går på landbruksskule i Aurland og skal overta garden.

Ingrid reiser helst ikkje heim på dag. Fyrst øydelegg ho to arbeidsøkter, det går mykje bensin og dette forurenar miljøet i tillegg. utfordringa blir å finne på noko på stølen. Som eg alt har vore inne på sel Ingrid eigenprodusert spekepølse som inneheld geitekjøt.

Landskapet rundt stølen

Marit framhevar ein annan fordel med Kvitehaug og det er at det er så lunt her, mykje betre enn til dømes i Strø. Ho er glad i landskapet og nemner namn på mange ulike formasjonar t d Åksleåne, Skrivlekyrkja som er ei samanrasa steinrøys, Bukonofjellet, Hulabakkhola, Uksemyre og Matkista eit område med myr og vatn, kanskje mykje fisk der.

Fiske er noko dei driv med no også, dei set ut net og Marit fortel at største fisken dei har fått til no var på ein kilo. Når dei skal fiske må dei følge gjeldane reglar. Lokal talemåten er at ein seier fisk når ein omtalar aure, elles brukar ein namnet på fiskeslaget.

Uttrykket ”beitepuss” kjem av det å slå etter at dyra har beita.

Bjørkeskogen har alltid vore her heile tida, slik har det ikkje forandra seg så mykje. I 1860 gjekk det eit stort ras her og den eine stølen vart borte, den vart så fløtt lengre bort frå elva.

Dagen starta med regn og skodde i fjellet den dagen i 1999 då eg vitja Iren, men det letta utpå dagen. Når eg kom inn i selet luktar det godt, brød og rundstykke stod alt i omnen.

Landskapet rundt Skjelstølen er ope og bart. Dei har vidt utsyn, slik er det lett å sjå kor dyra går og dei ser til kvarandre. Dei følgjer godt med slik det har vore vanleg på stølane

Andre viktige sider ved støslivet

Noko av det fyrste familien Remmen fortel når eg vitjar dei på stølen er at dei har ein kassett der bestefaren fortel om huldra og dei underjordiske. Det vart diverre ikkje tid til å høyre på den, men dei fortalde om bakgrunnen for at denne var spelt inn. Då dei til dømes skulle byggje nytt sel førre gongen vart det bygd på ein haug lengre bort. Men her fekk det ikkje stå i fred, der var det så uroleg. Til slutt måtte dei flytta det frå haugen. Både dei vaksne og borna er opptekne av desse fenomena. Det er interessant å sjå at noko som me kanskje trur høyrer fortida og forfedrane til lever med i kvardagen til den moderne familie. Heilt frå borna var små har dei lært at på stølen skal ein ikkje skrike og bråke for dei underjordiske likar ikkje bråk.

Trivsel er ei side ved støslivet som vert understreka av budeiene gong på gong og Ingrid er ikkje noko unntak. Ho må nok ta seg ein tur heim i blant, men synes ikkje ho får gjort så mykje der fordi tida blir for kort og det er 2 ½ mil mellom garden og stølen.

Ho ser på opphaldet på stølen som «ferie», ein «god dag» er å t.d. å kunne gå på besøk til dei andre budeiene. Etter fyrste besøket mitt tok eg farvel med ei sliten, men glad og nøgd budeie.

Det gjekk nøyaktig eit år mellom dei to besøka mine hos Ingrid og i mellomtida passerte vi eit tusenårsskifte og Ingrid var både på stølsseminar og vore ute på reise. Ho er levande interessert i støslivet og har i det høve vore på studietur til Austerrike. Seminaret retta seg mot småbrukarar og her var Ingrid saman med kvinner frå ulike land i Europa. Turen gav innsikt i andre kvinners liv og virke på eit småbruk. Ingen av deltakarane frå dei andre landa

dreiv stølsdrift, men dei kunne fortelje om ulike måtar å utnytte utmarka på. I ettertid har kvinner frå Austerrike vore på vitjing hos Ingrid.

Framtidsutsikter

Randi synes framtida er usikker, det ser ikkje så lovande ut. Ho fortel om Venelia ein fellesstøl, men ho kan ikkje tenkje seg ei slik løysing, vil drive sin eigen støl så lenge ho driv gard. Det er heller ikkje aktuelt å ha kyrne heime om sommaren.

Ho kjenner ingen som er interessert i å ta oppatt stølsdrifta og ser heller ikkje at det er så stor interesse for stølsdrift generelt. I dag er det to aktive brukarar på søndre Fjellstølen, på nordre er ho aleine.

Informanten tek opp problemet rundt attgroing. Skogen veks til og det blir vanskeleg å sjå dyra i terrenget samstundes vanskeleg for dyra å ta seg fram på beite. Ho har NRF kyr og desse eignar seg ikkje til eit slikt terreng. Ho fortel i denne samanheng at Fjellstølen har ei tyding som "skogstølen". Ho ser på utmarka som ein ressurs som er avgjerande for måten ho driv gardsdrifta på. Ho uttrykkjer også bekymring for all hyttebygginga. Når det gjeld stølsdrifta er det to forskjellige ting før og no.

På spørsmål om kva dei trur om framtida til støslivet svarar informanten "veit ikkje", kanskje nedgang. Eg opplyser om at tala viser oppgang for stølsbruket i Valdres og at dalen vår er eit kjerneområde på dette området.

Marit er innstilt på å oppretthalde stølsdrifta som tradisjon og korleis det kan leggest til rett praktisk når det gjel kyr, mjølking og mjølkestell og det daglege arbeidet og ha med seg ungane. I dag er det tungvint, ho har vatn i ein slange på gjerdet og for lite rom inne i fjøset. Dei vil bygge på og modernisere og legge inn vatn i fjøset. For alle mjølkeprodusentar gjeld strenge reglar for handsaming og oppbevaring av mjølka.

Under samtala er Marit også oppteken av problematikken rundt attgroing. Dei ser ikkje dyra i landskapet like godt som før, stølsfjellet endrar andlet.

Generelt meiner Iren det er vanskelege tider for jordbruket. Trur ikkje at det blir betre på sikt, men ho vil gjerne halde fram med stølsdrifta. Barna er veldig glade i stølen og hjelper til med både å gå etter kyrne og mjølkinga. Når barna blir vaksne skal dei sjølve få velja kva dei vil drive med, dei skal ikkje føle noko press til å overta gardsbruket.

Under samtala understrekar Iren fleire gonger kor viktig stølen er. Ho vil fortsette, vil nyte stølen og livet. På ein måte vil ho ha dette for seg sjølv fordi ho set så stor pris på det, og at det betyr så utruleg mykje for henne. Det spelar i grunnen ikkje så stor rolle kva andre meiner og synes berre ho kan få ha dette og styre livet sitt slik at ho kan vera på stølen. Ho har fått reaksjonar frå fleire kantar som spør om ho ikkje bør reise opp og ned kvar dag. Men nei, når Iren er på stølen vil ho vera der.

Eg spør om ho trur at landbruket er handlingslamma? Kanskje ja, men ein må ikkje gje opp.

Ingrid som har vore ute å reist tenkjer utover landegrensene våre. Ho meiner vi har eit ansvar overfor Europa når det gjeld opprettholdelsen av stølsdrifta. Ingen av dei ho var i kontakt med dreiv med stølsdrift lengre,

Noko har skjedd med tidsbruken i landbruket. Den eine har arbeid utanfor garden, det resulterer i 3 vekers ferie på stølen.

Ingrid rører òg ved tilbakeføringane frå staten. Desse går ikkje til bøndene som ho meiner dei burde, men til distrikta. Det forsvinn i politikken og i strevet etter ”stemmer”. Ein må få lov til å vera forbeholden.

Ein må tenkje tradisjonelt når det gjeld tid og bruk av tid. Tid er ikkje berre pengar og ein må ikkje tenke klokketid og rekne arbeidstimar. Roe seg med tidsbruken.

Alternativ utnytting av stølen.

Tenkjer på å leie ut jordet til hestehamne neste vår, ein måte å nytte ressursane.

Produksjon av t.d. såpe, kan utnytte geitetalg. Slik såpe blir kvit å sjå til og kan kanskje bli eit ”spesialprodukt”. Ingrid leikar med fleire tankar innafør dette feltet.

Gjennom samtala kjem me også innom den praktiske sida ved støslivet, dei mange tunge løfta, kvifor mjølketanken er så høg og kor tungt det er å lyfte mjølkebytta opp for å få tømt ho.

I desember 1999 var det eit seminar om *Forvaltning av seterområdene* som m o a tok opp spørsmålet om kva for faktorar som er utslagsgjevande for opprettholdinga av stølsdrifta? Både sentralt og lokalt er interessa stor for å oppretthalde dagens drift, men det er ikkje lett å få dei som alt har lagt ned å ta oppatt stølsdrifta. Det vart slege fast at stølsdrifta må ikkje sjåast på som eit isolert fenomen, men ein sentral faktor er det som skjer i bygda som heilheit som avgjer t d struktur, bruksstorleik etc. (Rapport frå seminar Voksenåsen 1999:38).

Endringar over tid

Tanken bak prosjektet var at det skulle gå over to år fordi eg ville undersøkjja om det skjedde nokon endringar frå eit år til neste.

I det moderne samfunn er me vane med raske endringar og at alt går så fort. Mitt fyrste spørsmål til Ingrid var om ho driv på same måte i år som i fjor. Jau det gjer ho. Dei flytte på stølen 28 juni, litt tidlegare enn i 1999 som var 2 juli. Vanlegvis går dei til stølen, men det hender òg at dei køyrer, det siste alternativet vart valt i år. Dei treng ikkje leie folk til å køyre fordi dei har bil med tilhengar sjølve. Fyrst mjølkar Ingrid ein tredjedel av geitene så lastar dei desse på og mannen køyrer på stølen og slepper desse på jordet. Når han kjem heim er Ingrid ferdig med neste og slik held dei på til alle er på stølen. Sist haust gjekk dei heim, men fordi familien sit lengst på stølen hender det at flokkane blande seg når dei nærmar seg bygda og dette skapar problem. Ingrid har teke tida og då tek turen om lag fire timar.

Etter avslutta intervjurunde og gjennomgang av materialet viser seg at endringane er små og denne delen av problemstillinga vert difor tona ned, det er andre tema som heller bør få større plass i prosjektet.

Tilgang på arbeidskraft på garden er styrande for organiseringa av stølsdrifta i dag, men det er ikkje .

Brukarparet på Remme har ikkje endra noko ved stølsdrifta frå året før. Dei driv mjølkeproduksjon og dei vil halda fram med dette. Fjøset er utbetra, men dei vil ha spannmjølke fordi røymjølke blir for dyrt å innstalere berre for nokre få veker om sommaren. Dessutan får ein følgt betre med kor mykje kvar kyr mjølkar når ein nyttar spann.

Dei er samde i at garden ikkje skal forringast ved at ein deler frå noko eller sel t d tomter. Iren og mannen vil drive garden optimalt, men dei vil samstundes ikkje tvinge nokon av dei tre ungene til å ta over dersom dei ikkje ynskjer det.

Dei må nok satse på arbeid ved sidan av gardsbruket, og nett no har begge arbeid ved sidan av, men dette fører til mykje stress. Iren vurder å ta seg av garden og at mannen arbeider full ved sidan av. Slik det er no må dei tidleg opp, fyrst gå i fjøset og så reise på arbeid. Når dei kjem heim må dei gå rett i fjøset. Dette blir det slitsame og lange dagar av og aldri fri, dyr tek som vi veit ikkje helgefri.

Avkastning – stølsbrukarane er meir bevisst rundt avkastning – samspelet beite og mjølkemengde (IR)

Finns det ein gjenstand som symboliserer dagens stølsdrift? kanskje aggregatet kan vera ein parallell til separatoren?

”Det vakre seterlandskapet” (Karoline Daugstad) Geografisk institutt, NTNU Trondheim

Status for sommaren 2000

Veret overraskande bra, men den 5. juli hadde delar av vegen regna burt, det kom 20 m.m. på nokre få timar (Ingrid driv med ver - observasjonar). Sommaren begynte dårleg, men alt i alt er Ingrid nøgd med denne sesongen.

Problematisering

Kva for faktorar er avgjerande for fortsett stølsdrift og kven er det som legg premissane, i kor stor grad medverkar budeiene i denne prosessen?

Analyse

Å analysere er å dele opp og setja enkeltdelane saman til nye heilskapar. Eg vil her prøve å problematisere stølen som ein næringsveg som skal overleva i framtida i konkurranse med krav frå samfunnet om ei bærekraftig næring som gjev tilstrekkelig avkastning slik at det kan vera lønsamt sett både frå brukar og myndigheiter.

Ein del av denne rapporten skal også avdekke sider ved stølslivet som ikkje kan direkte målast i pengar, setjast på debetsida i rekneskapen, men veg ned på vektskåla når ein vurderer betydningen av den menneskelege sida ved stølslivet.

Problematisering :

Perspektiv – innsamling av stølskultur er det nostalgi/ driv me nostalgisk formidling ?

Refleksivitet – forskande aktivitet- sjå på måten me beskriv på – kvifor legg eg desse perspektiva ?

Kva er det eg som intervjuar er interessert i når det gjeld stølslivet ?

Kjønnspektiv ?, Ressursbruk i dag ?

Kan eg trekke ut ein notidig situasjon på stølen – informantane eg har valt ut - sjå det i lys av det historiske.

Moderne budeier - nomader i nuet

Ulike interesser knytt til stølslivet/stølsbruket – er dette interessant som tema ?

Beskriving av omgivnaden både heime og på stølen.

Kva med lydane av aggregat, bjølla, spann skramling. Korleis kan stølen plasserast i dag ?

Kan det vera interessant å ta utgangspunkt i notida/familien og følgja menneske og dyr bakover i tid ?

Lokalt engasjement.

Grete Svensen fortid - bak

Notid - no

Framtid - fram avgrense.

Problematisering :

Perspektiv – innsamling av stølskultur er det nostalgi/ driv me nostalgisk formidling ?

Refleksivitet – forskande aktivitet- sjå på måten me beskriv på – kvifor legg eg desse perspektiva ?

Kva er det eg som intervjuar er interessert i når det gjeld stølslivet ?

Kjønnspektiv ?, Ressursbruk i dag ?

Kan eg trekke ut ein notidig situasjon på stølen – informantane eg har valt ut - sjå det i lys av det historiske.

Sjå på det kulturelle sin betydning i denne samanheng og kanskje sjå at den historiske sida er større enn den kan sjå ut.

Kan oppblomstringa av stølslivet sjåast i lys av ”kvardagslivets betydning”

Alberto Melucci ”Nomader i nuet” *Sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*

Prosjektet skal munne ut i

Dokumentasjon av notida.
Utstilling og publikasjonar.

Stølskulturen er ein kulturarv som det etter vårt syn er viktig å dokumentere og skape kunnskap om for ettertida, både for Valdres sin del og på nasjonalt plan. Siktemålet for dette prosjektet er å bevare kunnskapen om korleis stølslivet arta seg på eit gitt tidspunkt. Samstundes vil me arbeide med å kartlegge stølslivet, besøke utvalde stølar med jamne mellomrom for å dokumentere utvikling og endring.

Planen vår på sikt er koma fram til eit permanent opplegg for samtidsdokumentasjon og målsetjinga med det innsamla materialet er at det samstundes med dokumentasjon blir lagt til rette for forskingsretta verksemd.

Formidling

I musea dreiar mykje av arbeide seg om kunnskap om og formidling av fortidas kultur. Når ein no konsentrerer seg om samtidsdokumentasjon og forskning rundt samtida reiser spørsmålet seg om korleis ein kan formidle forskingsresultat? Etter mi meining er denne problemstillinga i høgste grad aktuell, fordi eit dokumentasjonsprosjekt med utgangspunkt i museet bør også ha eit aspekt av formidling og særleg når det tek utgangspunkt i notida då ligg det til rette for respons frå publikum, engasjement i eige tid.

Eit mål i den samanheng er at ein ikkje berre skal produsere kjelder og dokumentasjon for arkiv og magasin, men kunnskapen skal formidlast vidare gjennom publikasjonar tilrettelagt for publikum og gjennom utstilling.

oppsummering og refleksjon

Av erfaringar når det gjeld prosjektet og refleksjon rundt det ein har gjort

Når ein skal dokumentere andres kvardag – er forskaren flink nok til å la deira interesse/ syn koma fram eller er det vårt perspektiv som fargelegg dokumentasjonen

- kan eg trekke ein konklusjon eller gjera ei analyse av mitt materiale

Korleis vårt bilete og forståing for den kulturen vi går inn i blir danna (Utheim 2000:) i Feltarbeid som refleksiv prosess.

Våre erfaringar trer fram og blir tydelegare i møte med informantane Utheim 2000:26).

Kvifor dreg kulturforskarar på feltarbeid, kvifor valde eg ikkje å bruke skriftlege kjelder som aviser, rapportar. Svaret mitt blir at eg ynskjer å skape mitt eige kjeldemateriale og vera mest mogeleg nær kjeldene. Slik kan eg oppnå eit mest optimalt og virkelegghetsnær dokumentasjon av kvardagen og kulturen eg vil forske på.

Eit anna element som Utheim har observert er at enkelte tema klumper seg saman og blir tydelegare, ho nemner nærhet og distanse. Eg ser det som nødvendig å konkretisere dette fordi

budeiene sjølve er opptekne av det og nemner det i ulike samanhengar. Eg tolkar det slik at dette er tema som dei ser som både viktige og interessante.

Utheim er inne på eit interessant tema det er ikkje berre fortida som pregar notida, men notida er også prega av forestillingar den enkelte har av framtida. Kva med framtida til støslivet

Folkloristar har vore opptekne av intervju som arena for den gode dialog. Har vore opptekne av språket som inngangsport til den ”andres” virkelighet og at gjennom dialog åpnes dører til forståelse av det ein vil studere.

Naturen og landskapet dannar ramme rundt stølen og knyter seg til tema.

Vurdering av formålet med prosjektet

Så lang i prosjektarbeidet meiner eg arbeidet har vore med på å bevisstgjera satsingsområda til museet som her er stølsdrift. Gjennom intervju og kontakt med aktive stølsbrukarar har dette vore med på å fremme dialogen med menneska utanfor institusjonen. Gjennom ulike aktivitetar er all med på å skape historie. Får me i stand ein dialog mellom musea og menneska som kontinuerleg skapar historia kan musea bli ein møteplass for menneska, mellom fortid og notid. Eit av måla har vore å synleggjera at museet også er oppteken av notida og notidige problemstillingar og ikkje berre fortida som ofte har vore typisk for dei tradisjonelle folkemusea.

Avslutning

Valdres Folkemuseum har stølsdrift som eit av sine satsingsområder og kjem i åra frametter til å arbeide vidare med dokumentasjon og forskning rundt stølskultur. Dette prosjektet skal inngå som ein del av dette og planen er å samle materialet i eit dokumentasjonscenter.

Det er i dag fleire prosjekt i gang m o a å utrede dagens om virkemidlar er eigna til å oppretthalde og utvikle eit bærekraftig stølsbruk. Miljøverdien heng saman med kunnskap, bevisstgjerjing og miljøverdiar (Rapport 1999:37)

Spørjelite

- 1) Kor lenge har du drive støl ?
- 2) Var du på stølen som liten ?
- 3) Når reiser du på stølen, korleis og kor lang veg har du ?
- 4) Kvar ligg stølen og korleis er husa ?
- 5) Kor mange dyr har du, driftsform ?
- 6) Fortel om kvardagen din ?
- 7) Kvifor sit du på stølen ?
- 8) Ditt syn på støslivet i dag ?
- 9) Kva tyder stølen for deg ?
- 10) Dersom du ser bakover, kva tenkjer du om støslivet som var før ?

- 11) Kva med framtida for stølen ?
12) Har du noko du meiner er viktig å få fram når det gjeld stølslivet ?

Munnlege kjelder

Ingrid Arneng, Øystre Slidre (IA)
Randi Hagen, Sør Aurdal (RH)
Iren Remen, Vang (IR)
Marit G. Lome. Vestre Slidre (ML)

Litteraturliste

Ehn, Billy og Barbro Klein 1994. *Från erfarenhet till text*. Om kultur og vitenskapelig reflexivitet. Stockholm.

Alver, Bente 1991. At skabe muntlige kolder omkring det som ligger dybest i hjertet. I: *Heimen*, Lokalhistorisk tidsskrift 3, s, 159-166.

Forvaltning av seterområder: Rapport fra seminar Voksenåsen 16.-17. desember 1999, Riksantikvaren

Hauge, Knut 1982. *Om stølen i vår historie og i vårt liv I: Stølsdrift i Valdres*. Stølsseminar 13.-15. august 1982, Valdres Folkemuseum

Lilja, Agneta 1996. *Föreställningen om den ideala uppteeningen*. Oppsala

Moestue, Anne 2000. *Om å dokumentere sin egen samtid*. Innlegg på seminaret: I dialog med samtida Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum 26.-27. april 2000.

Planke, Terje 1999. *Feltarbeid og redselen for nærhet I: Dugnad 2*, Tidsskrift for etnologi

Utheim, Marit Eide 2000. *Med stjernestopp til Frønningen I: Norge* Tidsskrift for folklorestikk, Oslo Nr. 1 2000

Valdres 19.09.2000. *Stølsdrifta i Valdres*

Tips frå seminaret

Forklare prosjektet – få informantar, slik blir det ikkje så mange og fyldige perspektiv pga tidsbegrensing.

Avslutning – oppfordre til vidare arbeid eller bruk.

Når det gjeld dokumentasjon – meir bruk av virkemidlar t d foto. – fryse dagens situasjon.

Tenk over kva for virkelighet eg vil presentere – argumentere for mine val.

Kva er gjort på dette feltet av andre?

Tenke aktør / det handlande menneske.

Syklus – år –årstid – døgn – generasjonsskifte – kvar i syklusen er dei?

Sjå på dei seige strukturar

Gje tidsbilete, men hugs kanskje ikkje viktig for i dag men for framtidens lesere, forståelse av vårt samfunn.

Ta med kva eg har lært av prosjektet når det gjeld metodebruk.

Er det nødvendig å setja materialet inn i eit historisk perspektiv når det gjeld samanheng?

Agregat – setja gjenstanden inn i sin rette kontekst då får den mening – t d gjenstanden -> handling og hensikt.

Under metode – diskutere dokumentasjon seinare gjera greie for min dokumentasjon og kva eg meiner er virkelegheit i dokumentasjonen, legge til at ei gjengjeving alltid vil innehalde tolking av den som gjengjev, når det gjeld val – det ein tek med og det ein klypper bort – dette er viktig for saka – er regien min usynleg?

Tenk under skriveprosessen

--- dette skal lesast av menneske om mange år , beskrive det eg ser – ikkje gløyme lukt og lyd, engasjere lesaren – velja ut det karakteristiske – lære av fotografen – sjå gjennom linsa.

Ramme rundt prosjektet

Beskrive naturen og korleis gardane ligg.
naturen og korleis stølane ligg.

Beskrive driftsmåten – utnyttinga av utmarka
- lange linjer – haustingsbruket.

1665 – vart det gjort ei undersøking i heile landet grunna ny matrikulering

1773 – ser me alt endringar.